

виховання, що «охоплює сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають його історично досягнутий рівень розвитку і втілюються в результатах продуктивної діяльності людини» [1, с. 39-40].

О. П. Рудницька розкрила характерні особливості мистецької освіти, що відрізняють її від інших галузей навчання й виховання. На думку вченої, відмінність мистецької освіти від інших освітніх галузей полягає у природному взаємопроникненні знань і продуктивної активності особистості, оскільки будь-яку інформацію у галузі мистецтва не можна розкрити без залучення людини до самостійної художньої діяльності, всі види якої стимулюють прояви фантазії та образного уявлення. Це відноситься не тільки до процесів творення, але й виконавських інтерпретацій, ефектів співпереживання у процесі художнього сприйняття. А наявність у ній творчого елемента забезпечує взаємозв'язок педагогічних впливів і саморозвитку людини, що є важливою умовою становлення критичності її мислення, вироблення потреби у постійному оновленні знань, здатності до духовної самоорганізації та самовираження.

О. П. Рудницька стверджує, «що мистецька освіта характеризується майже невловимим для формальної фіксації розвитком особистості, “тим, що залишається, коли забувається все вивчене”. Мистецька освіта не зводиться до окремих функцій професійного навчання і художньо-естетичного виховання, оскільки є важливим компонентом цілісного духовного розвитку особистості, який визначає можливості підвищення загального культурного потенціалу всього суспільства» [1, с. 28-29].

Отже, О. П. Рудницька є як основоположницею наукового трактування поняття «мистецька освіта», так і фундатором мистецької освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Київ, 2002. 270 с.

Є. Ф. Демида

ВНЕСОК Б. С. МАНЖОСА

У РОЗВИТОК ТЕРМІНОЛЕКСИКИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ

У 20-х рр. ХХ ст. українські педагоги, відповідно до кардинальних суспільних ідеологічних і соціальних змін, прагнули побудувати школу нового зразка з упровадженням професійно-трудової системи освіти, створенням соціально-освітніх і виховних закладів, дитячих будинків. Одним із нагальних завдань у справі розбудови нової школи був пошук нової організації системи навчання. З метою виявлення цікавих і нестандартних форм і методів освітньої роботи вітчизняні педагоги із жвавим інтересом вивчали досягнення вчителів США та країн Західної Європи (Британії, Німеччини, Швейцарії та ін.).

Помітною постаттю в когорті українських дослідників-компаративістів та практиків-експериментаторів у галузі освіти тієї доби був Борис Семенович Манжос. Він активно вивчав історію освіти, досвід трудового виховання. В одній із перших своїх педагогічних праць «Коротка азбука радянського вчителя. (Спроба марксистського освітлення педагогічних ідей)» (1922) Манжос окреслив історію розвитку школи від часів античності до 1917 р., проаналізував творчу спадщину європейських педагогів минулого, зокрема Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, а

також доробок західних реформаторів освіти кінця XIX – початку XX ст. [2]. Переглядаючи напрацювання зарубіжних учених вважав Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнера, П. Наторпа та інших розробників ідей трудової школи й соціальної педагогіки «буржуазними», проте високо оцінив їхній внесок у розвиток освіти. Узявши від них ідеї праці і трудової школи та, спираючись на погляди московських педагогів (П. П. Блонського, Н. К. Крупської), Манжос запропонував власні підходи до методики освітнього процесу, де праця повинна стати «дійсним пролетарським ґрунтом всього виховання, освіти, навіть самої культури». Наголошуючи перш за все на її продуктивності, стверджував, що «лише продуктивна, самостійна праця, пророблена дитиною, систематично та послідовно сполучена з навчанням та фізичним розвитком за всі роки так званої навчальної доби, нарешті приводить зростаючу людину до ... опанування природою та технікою». Педагог закликав учителів «рішуче відмовитись від старих методів навчання: праця і тільки праця повинна стати основою всіх його лекцій з учнями, екскурсій, клубної роботи...» [5].

У 1924 р. Манжос опублікував статтю «Колективізація при Дальтон-плані» [1]. У ній проаналізував досвід упровадження в американських школах Дальтон-плану – системи індивідуалізованого навчання, при якій учні через вільний вибір шляхів, форм та часу роботи виконували навчальні завдання. Вони могли гуртуватися у тимчасові невеликі групи для вирішення певних проблем, функція вчителя була консультативною. Метою такої організації був розвиток самостійності учня у процесі засвоєння і поглиблення знань, умінь і навичок. Манжос запропонував застосовувати Дальтонівський метод у колективах учнів із постійним складом, що, на його думку, повинно було розвивати співпрацю й спілкування між членами дитячого колективу, сприяти колективному вихованню. Манжос не лише застосовував поняття «Дальтон-план» у своїх працях, а й вперше в Україні використав цей метод в київському містечку «Ленінське» – інтернатному закладі освіти для безпритульних дітей, у якому працював завідувачем навчальної частини.

Вивчення ідей американських педагогів репрезентує і стаття Манжоса «Останні досягнення методи проєктів у Америці» [4], що побачила світ 1929 р. Учений високо оцінював метод проєктів, запропонований у освіті США. Вважав його актуальним для застосування в нових умовах української школи, оскільки той поєднував навчальний процес із практичною діяльністю. На думку Манжоса, виконання проєкту навчає учнів усвідомлювати мету завдання, планувати дії, добирати потрібний матеріал, творчо реалізовувати й оцінювати результати роботи. Педагог розробляв шляхи впровадження методу проєктів у вітчизняній освітній практиці, зокрема в умовах фабрично-заводських семирічок (першу в Україні ФЗС в 1926 р. зорганізував саме Манжос).

Найвагомішим творчим здобутком ученого сучасні науковці вважають його підручник з дидактики, виданий під назвою «Основи радянської дидактики. Ч. 1. Аналітика педагогічного процесу» [3]. У ньому Манжос, спираючись на рефлексологічну теорію, ідею єдності соціальних і біологічних наук, «проаналізував і узагальнив наявні на той час підходи до проблеми навчання дітей у школі, причому не тільки залучив до цього аналізу праці радянських дослідників, а й розглянув дидактику на широкому тлі тогочасного розвитку педагогічної науки в різних країнах світу – Англії, США, Франції, Німеччині та ін.» [5].

Висвітлюючи питання щодо методів навчання й виховання та їх класифікації, автор підручника дав визначення поняття методу з позицій рефлексології. Методи поділив на певні реактивні операції рецепторного, рефлекторного та кортикального типів і в цілому визначив 1785 методів навчання і виховання, зазначаючи, що їх може бути значно більше [5].

Отже, у другому десятилітті минулого століття Б. С. Манжос був активним учасником розбудови теорії і практики нової професійно-трудової школи, що супроводжувалася насиченням педагогічного простору новою поняттєво-термінологічною лексикою. Враховуючи надбання світової педагогічної думки, Манжос пропонував ефективні методи навчання й виховання для використання в школі, яка формувалася в тогочасних політичних і суспільних реаліях. У термінологічному полі він збагатив поняття «методу виховання й навчання», сприяв укоріненню в українській педагогіці назв «Дальтон-план» та «метод проєктів».

Список використаних джерел

1. Манжос Б. Колективізація при Дальтон-плані. *Рад. освіта*. 1924. № 7. С. 19–26.
2. Манжос Б. Коротка азбука радянського вчителя : (спроба марксист. освітлення пед. ідей). Київ : Вид. Київ. Губпрофспілки робітників освіти, 1922. 108 с.
3. Манжос Б. Основы советской дидактики. Ч. 1. Аналитика педагогического процесса / под ред. А. П. Пинкевича. М. : Работник просвещения, 1930. 332 с.
4. Манжос Б. Останні досягнення методи проєктів ув Америці. *Шлях освіти*. 1929. № 5/6. С. 194–199.
5. Сухомлинська О. В. Біографія Б. С. Манжоса. *Манжос Борис Семенович* : сторінка електрон. інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України. Київ, 2021. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/manzhos-borys-semenovych/biografiya/> (дата звернення: 20.04.2021).

Т. М. Деревянко

ПОНЯТТЯ «ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ» У НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ І КОНЦЕПЦІЯХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Одним із напрямів модернізації загальної середньої освіти незалежної України стала профілізація старшої школи. Основні ідеї та принципи профільного навчання задекларовано в низці нормативно-правових документів (Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про освіту”», 1996; Закон України «Про загальну середню освіту», 1999; Національна доктрина розвитку освіти, 2002; Закон України «Про освіту», 2017; Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 тощо) і концепцій (Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), 2001; Концепція профільного навчання в старшій школі, 2003, 2009, 2013 та ін.).

Так, у статті 3 Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про освіту”» зазначено, що право українців на безкоштовну освіту забезпечується «...створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина» [3]. Далі, у статті 36, читаємо, що «для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань» [3]. Положення вказаної вище статті